

Els balls de bastons de Prats de Lluçanès

Roser Reixach Brià

Cada any, per Pasqua, els carrers de Prats de Lluçanès són recorreguts per les dues colles bastoneres de la localitat. Una tradició que ha tingut continuïtat al llarg de més d'un centenar d'anys, i que actualment es manté amb una notable vitalitat. Els bastoners de sempre, els petits però, des de ja fa vint-i-dos anys, es troben acompanyats per la colla dels Estelladors, un grup que va incorporant els balladors infantils quan aquests passen a estudiar secundària. L'endemà, el dilluns de Pasqua, són la colla d'aquests petits els que recorren totes les cases de pagès del municipi.

Els set balls considerats històrics de Prats són *el Picotí, el Flicacelles, la Clavellineta, els Quatre cantons, el Rotllet, la Processó i l'Airosa*. El grup dels Estelladors també tenen en el seu repertori *la Trencadansa*, una adaptació de la melodia d'aquesta dansa pradenca que es balla per la festa major, feta pel músic Manel Gost, i que van recuperar aquests antics bastoners al cap d'un temps d'organitzar-se com a colla. Tots aquests balls es ballen en grups de vuit i s'hi realitzen diferents figures amb uns picaments bàsics que es repeteixen en cadascun. Sempre per començar parteixen de dues fileres encarades, amb quatre balladors a cadascuna i al final acaben en la mateixa posició.

Síntesi històrica

Les primeres dades que coneixem dels balls de bastons de Prats de Lluçanès, es remunten a finals del s.XIX. Gràcies al testimoni de balladors de començaments del s.XX hem pogut saber que alguns dels seus mestres l'havien ballat uns anys abans, i també ens ho han explicat algunes persones grans, en referència als seus pares o parents propers.

Disposem de poca informació del primer quart del s.XX, una mica més de la dècada dels anys trenta, i força a partir de la postguerra. Quant a documentació gràfica, la primera fotografia que hem trobat fins ara, ens situa a l'any 1922. Allà ja hi ha alguns bastoners que més endavant seran els artífex de les noves colles generacionals, com l'Anselm Gost, de *cal Perussa*, fill del músic Manel Gost. També en unes altres fotografies dels anys 1925 i 1930, hi localitzem altres balladors que seran els que mantindran la tradició bastonera fins a mitjans dels anys 70: el Vicenç Riba i el Manel Grau.

Una de les dates més recordades per la gent de més edat de la població sempre havia estat el pas del monarca Alfons XIII, el 2 de novembre del 1908. En aquella ocasió els bastoners van ballar quan

el cotxe oficial avançava pels Quatre Cantons amb el rei i el llavors ministre Antonio Maura. Va ser tot un esdeveniment per als petits balladors, que ja en aquell moment anaven acompanyats amb el flautí del músic Manel Gost, el *Perussa*.

Com ara, els bastoners sortien sempre el diumenge de Pasqua, i fins a l'any 1956, també el dissabte, que era quan anaven davant l'ajuntament i després a les cases de pagès o a poblacions veïnes, segons la disponibilitat que tenien. Va ser aquest any 1956, quan el Papa Pius XII va prohibir les manifestacions festives del dissabte de Pasqua, i els bastoners es van limitar a sortir el diumenge, i ja més endavant, a partir de l'any 1959 també els dilluns.

Per les informacions que ens han arribat, sembla que els balladors dels balls de bastons eren inicialment de famílies amb cert poder adquisitiu, les que podien permetre's comprar o confeccionar totes les peces necessàries per ballar. Així hi trobem que havien ballat els de cal Xiquet, cal Pataluga, cal Tià, cal Valentí Purra, cal Sant Hipòlit... que més endavant prestarien aquest vestuari als que no en tenien, fins que a l'any 1955 es va confeccionar roba nova per a tot el grup, que guardaven els responsables dels bastoners.

L'any 1930, en una sortida organitzada per Josep Subirana, el *Manel dels ous*, juntament amb la família Pi, de Cal Pataluga, els bastoners van actuar a Vic sota la direcció del Manel Gost, el *Perussa*, que llavors també era el músic que els acompanyava. Després, el 1940, aquesta visita es va repetir, però la direcció ja anava a càrrec del Vicenç Riba, que va ser el responsable d'assajar els bastoners fins el 1976. Uns anys després que el Vicenç es posés al capdavant de la colla, quan el Manel Grau va ocupar la plaça de mestre a Prats, aquest també s'hi va incorporar. Entre els anys 1945 i 1955, Grau va ser l'alcalde de la vila i delegat local del Frente de juventudes, i gràcies als contactes amb membres del Movimiento, els bastoners van viure una època d'esplendor amb sortides diverses per tot el territori i amb actuacions de renom com la que van fer el Teatre Calderon de Barcelona el 1953.

L'any anterior, el 1952, els bastoners van participar en un concurs que es va fer a Balsareny amb colles de tot Catalunya, i davant un jurat presidit per Aureli Capmany, van quedar classificats en tercer lloc, essent també aquest esdeveniment un dels més recordats pel reconeixement que els va suposar.

A partir de la dècada dels cinquanta, quan ja hi havia certa estabilitat econòmica a la població i els bastoners aconseguien una bona recaptació per les seves actuacions, es van començar a organitzar amb els diners recollits, sortides anuals a Barcelona, on a vegades

també s'hi apuntaven altres veïns, previ el pagament corresponent, i inclús en una ocasió van arribar-se a Font Romeu i a Montlluís, llocs on van aconseguir un èxit aclaparador.

Els bastoners que ballaven ja a finals del s.XIX eren nens petits, d'entre set i dotze anys, com ara, i des que el Manel Grau va entrar de mestre a Prats, van ser sempre els de l'escola pública.(Els de l'escola privada, a partir de la dècada dels seixanta també sortien per Pasqua però cantaven caramelles i feien alguns ballets populars catalans).

Quan el 1976 es va posar en funcionament el nou col·legi públic de Prats, les escoles dels petits pobles del voltant van tancar i els alumnes van ser obligats a assistir a Prats. Per això els anys 1976 i 1977, el grup de bastoners estava format per nens dels pobles veïns i per aquest motiu també s'hi anava a ballar.

L'any 1978 no hi va haver bastoners perquè el Vicenç Riba i el Manel Grau van decidir plegar, i l'any següent, el Grup Germanor ja va ser l'encarregat de portar-los, tasca que va continuar fins el 1993. Durant aquests anys, hi va haver canvis a la societat en general, i particularment a la de Prats, que van quedar reflectits en aquests balls. El Grup Germanor va prendre la decisió d'incorporar noies al grup de bastoners, fet que no va agradar gens a cert sector de la població que es va negar a acceptar-ho durant molts anys, un fet però que avui ja està totalment assumit. També era un moment de molta rivalitat entre els dos centres d'ensenyament de la localitat: el públic i el privat. Si bé fins llavors, sempre hi havia hagut un sol grup de bastoners, els nous responsables, decidiren crear-ne altres amb diferents edats. L'existència d'aquests grups va durar una quantes anys, però durant molt de temps, els de l'escola pública i els de la privada no van acceptar anar mai en el mateix grup i, en les actuacions i sortides, a vegades es vivien certs moments de tensió donats per elements totalment externs als bastoners.

A finals del 1993, el Grup Germanor va plegar totes les activitats i entre elles els bastoners. Des de llavors i fins avui, el grup Dansa i tradició ha estat l'encarregat d'assajar aquests bastoners petits. Al llarg d'aquests anys les relacions escolars dels dos centres d'ensenyament s'han anat normalitzant, i això ha permès resoldre molts d'aquells problemes de la dècada anterior. Si bé fins el 1996 hi va haver encara dos o tres grups anualment, a partir d'aquesta data es va tornar al grup únic amb nens i nenes de les dues escoles.

Els Estelladors

L'any 1981, el Grup Germanor va decidir fer un homenatge al mestre Vicenç Riba pels seus anys de dedicació als bastoners. Entre les iniciatives que es van dur a terme hi ha haver una ballada d'antics bastoners, tots deixebles de Riba, que havien ballat a la dècada dels seixanta. Aquesta trobada, amb la consegüent ballada, els va engrescar tant, que van decidir continuar la seva activitat bastonera l'any següent i de seguida es van apuntar a les trobades anuals que es feien a Catalunya. També a partir de llavors van començar a sortir per Pasqua a Prats, i van buscar la col·laboració d'antics companys que es van anar incorporant al llarg dels anys. Actualment, sota la direcció de Jordi Pujol i Xavier Nualart, aquest darrer nét de Vicenç Riba, són els que habitualment representen els balls de bastons de Prats en les diverses trobades nacionals que es fan al territori.

La música i els intèrprets

El Manel Gost, el *Perussa*, com hem dit, ja tocava l'any 1911 quan va passar el rei Alfons XIII, i va fer-ho fins l'any 1959, quan el va rellevar l'Alfons Ballús, el *Fonso*. Uns anys abans, el Lluís Boatella, també havia substituït el *Perussa*, quan aquest s'havia trobat malament algunes temporades. El Manel Gost sempre va tocar un flautí per acompanyar els balls de bastons i anava a assajar els darrers dies, per tal que els balladors s'acostumessin al seu so. Els altres dies era el mateix Vicenç qui taral·lejava les diferents peces o a vegades també cantava la lletra d'algunes, acompanyat pels mateixos bastoners. L'Alfons Ballús va tocar fins l'any 1977 amb flabiol i es va retirar. Llavors el Grup Germanor va intentar, sense èxit, comptar amb algun altre músic de la localitat per acompanyar els bastoners. Hi va haver actuacions puntuals amb saxo o clarinet, però finalment van haver d'optar per llogar cada any uns altaveus i passejar-se pel poble amb música enllaunada. S'utilitzava una gravació feta l'any 1986 per la Cobla Bofills de Torelló, amb una sonoritat molt allunyada de la que habitualment estava acostumat el veïnat de Prats i amb uns arranjaments no massa aconseguits, que inclús feien irreconeixible la melodia d'algunes peces. No va ser fins a inicis dels anys 90 que van establir contacte amb el flabiolaire d'Esplugues de Llobregat, Jordi Meda, qui va acompanyar els bastoners petits fins l'any passat, essent substituït aquest 2003 per la pradenc Fani Fortet, en col·laboració amb un grup de joves flabiolaire .

Quant als Estelladors, de bon començament van comptar amb música en viu amb el clarinet del Marçal Roca i el saxo del Ramon Teixidor. Més endavant va acompanyar-los algun temps amb flabiol el pradenc Jordi Bruch, i en els darrers anys han estat acompanyats per músics i instruments diversos segons la disponibilitat, encara que sembla que darrerament han optat per la gralla.

La indumentària, el banderí i els bastons

El vestit característic dels bastoners pradencs consta d'uns faldellins vermells ribetejats amb una punta blanca, una camisa blanca, unes mitges i uns pantalons abombats fins a sota genoll, també de color blanc, genolleres vermelles amb picarols, unes espadenyes de vetes blanques, mocador lligat al cap i cintes al cos, braços i coll. Normalment els quatre bastoners del mig porten les cintes de color blau i els dels extrems vermelles, excepte el banderer que les porta de color taronja. Aquesta indumentària és la que s'ha mantingut invariable, segons es pot observar en les primeres fotos de què disposem o a partir de les descripcions fetes d'antics balladors, respecte a finals del s.XIX, encara que fins que es van fer els vestits nous, al 1955, hi havia hagut cintes estampades.

Quan van aparèixer els Estelladors, van ballar amb la roba que tenien a l'abast en aquell moment, tots uniformats, i no van ser fins l'any 1984 que es van decidir per un model diferent dels bastoners petits. Porten camisa blanca, armilla de vellut blau marí, pantalons també del mateix color fins a sota genoll (les noies faldilla ribetejada amb una punta blanca), faixa vermella, mitges blanques i espadenyes de vetes vermelles amb picarols.

El banderí que portaven els bastoners a començaments del s.XX tenia forma rectangular i acabava en dues puntes triangulars, era d'una tonalitat més aviat fosca, tal com es pot observar a les fotos, i segons el record dels balladors, estava brodat. Al 1930 se'n va fer un altre de color més clar, però pintat, amb la inscripció *Prats de Lluçanès Pasqua de Resurrecció 1930*.

Després de la guerra se'n va utilitzar un de nou també pintat a mà, on hi figurava el castell del Quer, un dels elements de l'escut de Prats, i també la inscripció en castellà *Pascua de Resurrección Prats de Llusanés*. Quan el Grup Germanor es va fer càrrec dels bastoners el va canviar altra vegada, sobretot perquè hi havia les inscripcions en castellà, i el va fer també pintat, essent el que s'utilitza encara avui.

Quant als Estelladors, van optar per un de forma triangular, de dimensions molt reduïdes, i on hi ha brodat en una banda l'arbre i el castell de l'escut municipal i en l'altra la inscripció *Antics Bastoners 1981*.

Respecte als bastons, actualment s'utilitzen d'alzina, roure o freixe, però al llarg dels anys se n'havien usat altres de boix, faig o acàcia. Els que fan servir els Estelladors són molt més gruixuts que els dels

petits, i tant els uns com els altres són totalment llisos, mentre que fins a la dècada dels 50 havien estat decorats amb unes ratlles, i a més portaven una veta als extrems per subjectar-los de manera més segura.

Prats de Lluçanès. Publicat a Caramella a Caramella IX, el juliol del 2003.